THE INSTITUTE FOR ADVANCED STUDIES OF WORLD RELIGIONS

FILM—STRIP NO.

MBB—1971—66—27

BUDDHIST SANSKRIT MANUSCRIPTS

IASWER

MICROFILM PROJECT NBB 11

MBR-7/1972-65 — 96

1. Film strip number — 2. Source

SĀMĀNYAVIVECANA

3. Title

4. Additional title, shortened forms of title etc.

N. S. + 880 = A. D. — X

5. Year in which MS was copied (Nepali Samvat and Christian Era) — 6. Name ofscribe

NEPĀLI PAPER — DEVANĀGARĪ

7. Material (palm leaf, etc.) — 8. Script

30 cm x 9 cm — 6

9. Size — 10. Lines to a page

29 — X

11. Number of leaves in complete work — 12. Missing leaves

X — X

13. Author and Date of composition (if given) — 14. Number of Chapters

The text of logic dealing Apohāra

15. Remarks

NOV. 13, 1972

Date photographed

गणेशायनमः॥ अथयद्रूपावच्छिन्नविषयतासमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंयद्रूपावच्छिन्नवि
षयतात्वंतद्रूपावच्छिन्नविषयताशून्यत्वनिवेशेअभावत्वेनऋदत्वावगाहिअभाववानवह्न्यभाववानइत्या
दिज्ञानवारणमशक्यं अभावत्वावच्छिन्नविषयतात्वस्यवह्न्यभाववऋदविषयत्वसमानाधिकरणाभाव
प्रतियोगितानवच्छेदकत्वात् यद्रूपपदेनाभावत्वस्यधर्म्मस्यशक्यत्वात् वह्न्यभावस्यतादृशविषयित्वसमा
नाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकतद्रूपावच्छिन्नविषयतानिरूपितद्रूपावच्छिन्नविषयतायाशून्य
त्वंनिवेश्यतत्तथाभावत्वावच्छिन्नविषयितानिरूपितवह्न्यभाववऋदविषयतात्वंतथावतादृशविषयि

ताधुन्यत्वं तत्रनालीनिवाच्यं अभावअभावत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपतवद्भावत्वावच्छिन्नविषयतायां
अपिवद्भावत्वावच्छिन्नत्वविशिष्टविषयितात्वाव्यापकत्वात् यदिवयद्रूपावच्छिन्नविषयतात्वावच्छिन्ननिरूपि
तयद्रूपावच्छिन्नविषयतात्वतादृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंतद्रूपा
वच्छिन्नविषयितात्वावच्छिन्ननिरूपितं तद्रूपावच्छिन्नविषयितात्वावच्छिन्नाभावत्वंदोषः तत्रैवद्भावावच्छि
न्नविषयितात्वावच्छिन्ननिरूपितत्वं नवद्भावत्वानवच्छिन्नत्वेतिज्ञानीयाभावावच्छिन्नविषयितात्वंयो
किंचिदभावानवद्भावत्वानइतिज्ञानंनस्वइतितथुद्यासइत्यत्रतदग्रेतादृशीप्रागोत्वाभावादावति

व

व

उक्तः

व्याप्तिविरहेणासामान्यपदव्यावृत्यसङ्गतिः नवाभावत्वमात्रावच्छिन्नविषयितानिरूपितवह्न्यभाववदवृत्तित्वावच्छिन्नाधिकरणत्वात् तद्वृत्त्यत्वाभावान्नासंगतिरितिवाच्यं तथापिवह्न्यभाववदवृत्तित्वावगाहिभ्रमवारणासंभवात् नवभ्रमान्यत्वंविशेषणंदेयमितिवाच्यं कृतकत्वेनतथात्वेऽपिदृष्टान्तेऽसाध्यवैयर्थ्यात् नवयदूपावच्छिन्नविषयितानिरूपितयदूपनिष्ठावच्छेदकत्वंयदूपादिवृत्तिधर्म्मानवच्छिन्नंग्राह्यमितिवाच्यं • तथापिप्रकारीभूतवह्निविशेष्यतात्वेनज्ञानवारणासम्भवात् नवह्नादृशविषयितात्वंतादृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंतादृशविषयतात्वावच्छिन्नाभाववत्त्वंविशेषणंदेयमितिवाच्यंव

सा.मा. [illegible]त्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितऊर्ध्वत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितअभावत्वावच्छिन्न[illegible]विषयतानि
रूपितस्यतादृशविषयितात्वस्यतादृशविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितायाश्छेदकत्वाभावादितिचेन्न
नञ्ज्ञानान्यत्वेनतत्रविशेषणत्वापिदेयत्वात् स्वाभावत्रित्वविशेष्यतानिरूपितनिष्ठप्रकारताकत्वाश्रय
निष्ठविशेष्यतानिरूपितनिष्ठप्रकारताकत्वोभयसम्बन्धेनकिञ्चिद्धर्मविशिष्टज्ञानान्यत्वंदेयमितिकथंचि
दनुगमोक्तिसंभवात्रवक्तुं अथैवंज्ञानिमानवह्नभाववान्इत्यादिग्रंथतयापातनः विषयितासम्बंधेनया ७८:
दृशविशिष्टव्यापकंप्रतिबंधकत्वं तादृशत्वमित्यवक्तव्यंयत्रस्वरूपतोऽस्वरूपतोवायादृशविशेषणघटि

दोषादृशविशिष्टोदोषः तत्रतादृशविशिष्टनिरूपितविषयतायास्वतादृशविशिष्टस्यसंसर्गतास्वीक्रियते
नन्वन्यविधयोरनिज्ञातिमहिम्नाव[redacted]विशिष्टनिरूपितविषयितायाः सुरूपतोऽरुत्वघटितविशिष्टस्य
संसर्गताविरहेणासंभवाभावात् परंतुयादृशत्वमनुगतमितिरूपेतानावच्छेदकत्वेनऽरुत्वावगाहिज्ञानवारणाय
थार्थपदमार्थकसंभवेनदीधितिकृतायथार्थपदाघटितद्वितीयलक्षणाभावस्यविरोधइतिवोलवः।अतस
वाङ्मितिन्यायपराभर्षगन्थेवभवतार्थ्यणाविशिष्याभिप्रसिद्धस्थले अनुरोधोविषयतामनुपादायविष
यितासम्बन्धेनविशिष्टविषयस्यैवज्ञानेनिवेशकृतः।अथयद्यपिन्नविषयितासामान्यमनुमितिप्रतिबं

सामा

धकतावच्छेदकमित्यत्रसामान्यपदव्यर्थं ऊहोवह्नभावत्वानितिज्ञानीयकूटत्वावच्छिन्नयत्किंविधियितायाःस्व
रूपसंबन्धरूपावच्छेदकत्वेपितज्ज्ञानस्यकूटत्वविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेद
कंयद्वह्नभावत्वावच्छिन्नविधियितात्वंतद्रूपावच्छिन्नविधियिताशून्यत्वाभावादेवबाधसंभवात् कूटइत्याका
रकज्ञानीयविधेयतायाश्चरूपसम्बन्धेकरूपावच्छेदकत्वविरहात् नवह्निसदृशाव्यापकविधियिताशून्यत्वं न
निविशेऽग्निभावज्ञानिसत्वावच्छिन्नविधियितायाःपिचरूपसम्बंधरूपावच्छेदकत्वात् इतिमानवह्नभावाभा
वितिज्ञानकालीनस्यज्ञानिमानकूटइतिज्ञानस्यकूटेवह्नयनुमितिप्रतिबंधकत्वादितिवाच्यं नावनापिकूटत्व

उदः

समाधिकरणेन वह्नभावस्यादोषापत्तेः तत्त्व ज्ञानिसमानाधिकरणेन वह्नभावविषयिताया: स्वरूपसं
बंधरूपावच्छेदकत्वविरहेण तादृशाव्याप्यकविषयिताभ्युपगमस्य शक्यत्वात् नवसंयोगः संयोगवान् इ
त्याकारकभ्रमात्मकबाधज्ञानविषयः व्याप्तिः तत्रसंयोगत्वावच्छिन्नविषयितात्वस्य तादृशतया तादृशविषयि
ताभ्युपगमसंयोगः संयोगवानितिभ्रमेसत्यादितिवेन्नगोत्वाभावोगोत्वाभाववान् इत्यादौगोत्वाभावोगोत्वावा
न इत्याकारकभ्रमात्मकबाधज्ञानविषयगोत्वाभावेतिव्याप्तेस्तत्रगोत्वाभावत्वविशिष्टविषयकत्वसमा
नाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वस्यगोत्वावच्छिन्नविषयित्वादवश्यत्वात् नवयसंसर्गावच्छिन्नय

इदावच्छिन्नविषयतात्वंयादृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंतत्संसर्गावच्छि
न्नतादृशावच्छिन्नविषयितानिरूप्यत्वस्यज्ञानेविशेषणत्वात् वाणसम्भवतगोत्वाभावत्वविशिष्टविषयकत्वसमानाधि
करणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंसमवायसंसर्गावच्छिन्नगोत्वावच्छिन्नविषयितात्वंगोत्वाभावज्ञानेप्रति
योगितासंबन्धेनगोत्वभानात् तथाचतादृशावच्छिन्नसमवायसंसर्गावच्छिन्नविषयितानिरूप्यत्वगोत्वाभावोगोत्ववा
निति ज्ञानेऽस्तीतितत्तत्रेति व्याप्तिरितिवाक्यं तथासत्यपिगोत्ववत्यपिगोत्ववत्समानकालीनगोत्वाभावएकस्मि
न्नवतादृशगोत्वाभावोनास्तीति व्याप्तेः इत्थंचयथाश्रुतापिव्याप्तेरगोत्वाभावत्वविशिष्टत्वादिविशेषणदानेवनसंभव

गृहः

तीति बोध्यं ज्ञातिमज्ज्ञातित्वावच्छिन्नविशेष्यतायाः संसर्गावच्छिन्नतया संसर्गनिवेशो ज्ञातिमान्ज्ञातिमान्नि
ष्प्रतियोगिकत्वभावत्वादौ ज्ञानकारणसंभवाच्च सर्वत्र स्वरूपावच्छिन्नविषयकत्वसमधिकरणाभावप्रतियोगिता
वच्छेदकं स्वरूपावच्छिन्नसंसर्गकविषयतानिरूपितस्वरूपावच्छिन्नविषयितात्वं तादृशरूपावच्छिन्नसांसर्गिकवि
षयतानिरूपितस्वरूपावच्छिन्नविषयितान्यत्वस्यातादृशज्ञाने सत्त्वादिति बोध्यं यत्र स्वरूपसम्बन्धेन गोत्वाभा
वेगोत्वस्य भ्रमः तत्र गोत्वाभावत्वस्यापि स्वरूपसम्बन्धेनभानात् स्वरूपविषयितानिरूपितगोत्वाभावत्वा
वच्छिन्नविषयितात्वस्यातथात्वेन स्वरूपविषयितानिरूपितगोत्वावच्छिन्नविषयितात्वस्यापि वास्तवत्वे

गोत्वाभावो गोत्ववानिति भ्रमविषये तादृशावच्छेदनिष्ठाप्रतियोगिताकः नयय इत्यवच्छिन्नशुक्लौ विशेष्यतात्वे तादृशविशि
ष्टविषयत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकं तादृशशुक्लविशेष्यताश्रयत्वविशेषणेनतत्रत्न
दोषः गोत्वाभावत्वावच्छिन्नशुक्लविशेष्यतात्वस्य गोत्वाभाववानिति ज्ञाननिष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वा
त्तदवच्छिन्नशुक्लविशेष्यताश्रयत्वस्यतत्रप्रतिबंधकीभूतज्ञानेसत्त्वादितिवाच्यं तथाप्यसंभवापत्तेरुक्तदो
षस्य गोत्वाभाववानिति ज्ञानस्यसंग्रहासंभवात् तादृशविशिष्टनिरूपितशुक्लविशेष्यताश्रयत्वाभावात् नयवशु ७८:
क्लावच्छेदकावच्छिन्नदेशइतिज्ञानमादायलक्षणसमन्वयादितिवाच्यं वस्त्वभावावच्छिन्नविशेष्यतात्वे

तादृशतयातदवच्छिन्नत्वप्रविशेष्यतानिरूप्यत्वतादृशज्ञानेभावात् वस्तुतस्तूक्तरूपावच्छिन्नविषयितात्वमित्या
दिविशेषणमध्येसंसर्गनिवेशेप्रयोजनाभावेनसामान्यतोदेवोक्तं यथासंनिवेशेवैयर्थ्याभावा
दितिदिक्तेनतद्रूपावच्छिन्नविषयिताश्रयावच्छिन्ननिरूपितयद्रूपावच्छिन्नविषयितात्वंवच्छिन्नाभावनिवेशीया
दृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकंतद्रूपावच्छिन्नविषयितात्वावच्छिन्ना
भावनिवेशेदोषः गोत्वाभावत्वावच्छिन्नविषयितात्वावच्छिन्ननिरूपितत्वस्यगोत्वाभावेगोत्वज्ञानिनि
नेगोत्वाभावत्वावच्छिन्नविषयितात्वावच्छिन्ननिरूपितगोत्वत्वावच्छिन्नेपिविषयिताशून्यत्वाभावात् व्यर्थं

सामा

सामान्यधर्मविषयासं॥ यादृशविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वं अनुमितिप्रति
बंधकतानतिरिक्तवृत्तितादृशविशिष्टद्वयाघटितत्वात वह्न्यभावछ्रदादावसंभवः परस्परं यादृशविशिष्टविष
यकनिश्चयविशिष्टयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वमनुमितिप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तितादृशविशिष्टद्वया
घटितत्वेनिवेशनीयनदोषस्तिवाच्यं तथासत्यपिवह्न्यभाववछ्रदत्वविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टवह्न्यभाववछ्र
दत्वविशिष्टविषयकनिश्चयत्वस्यापि अनुमितिप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तित्वात तादृशविशिष्टद्वयघटितत्व ७८:
स्यवाधासत्वेनासंभवादितिचेन्न यादृशविषयकनिश्चयविशिष्ट यादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वंज्ञानवै

शिष्टावच्छिन्नप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तिताद्रूपविशिष्टद्वयाघटितत्वस्यनिवेशनीयत्वात् अथैवमपिवह्नभा
ववज्ज्वालादिमद्वृत्तिज्ञानाभाववद्धृदयकस्थलेतादृशवह्न्यात्मकाश्रयसिद्धावव्याप्तेस्तत्रतादृशविशिष्टद्व
यघटितत्वात् नाश्रयासिद्धिः विषयतासंबंधेविषयतासंबन्धत्वंतादृशविशिष्टद्वयाघटितयानिवेश्यमि
तिवाच्यं तथासतितादृशीत्यासाध्यप्रसिद्धावव्याप्तिवारणायआश्रयासिद्धिसाध्याप्रसिद्धिविषयतासंबंध
विषयितासंबन्धत्वस्यापिनिवेशनियतयागौरवात् ग्रंथकारस्यसत्प्रतिपक्षघटकविषयितासंबन्धत्वमाज
निवेशनानौचित्यात् नचयादृशविशिष्टनिश्चयत्वंज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नंप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तिता

सामा

दृश्यविशिष्टकविषयभिन्नत्वंतादृशविशिष्टद्वयेनिवेशनीयमितिनदोषइतिवाच्यं तथासतिवह्न्यभाववज्जला
दिमद्वृत्तिजलाभाववद्ध्रदपक्षकस्थलेवह्न्यभाववज्जलवाकालीनजनवह्नादेरपिदोषतायत्नेःविशिष्टपक्षय
त्वविरोधितयातत्साध्यासिद्धत्वाभावादितिवेन्नयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वंज्ञानवैशिष्ट्यनवच्छिन्नंप्रति
बंधकतानिरूक्तवृत्तितादृशविशिष्टविषयतात्वघटकंविषयितासामान्यत्वस्यनिरूक्तविशिष्टद्वयविषयितायां
निवेशनीयत्वात् एवंचविशिष्टद्वयघटितत्वशरीरेसंभवतिगौरवायप्रतिबंधकतायांनिवेशनीयत्वात्तथा ७८:
नवच्छिन्नंप्रतिबन्धकतावच्छेदकतयातादृशविशिष्टविषयितासामान्यत्वस्यनिरूक्तविशिष्टद्वयविषयितायामा

नाभावात् वह्नितत्कुलाघटत्वात् विशिष्टहृदाघटितत्वशरीरज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्न प्रतिबंधकतावच्छेदकवि
षयितासम्बन्धेन तादृशविशिष्टहृदघटितायांनिवेशनीयमिति नकोपिदोषइति अत्रेदंबोध्यम्॥ ह्रदोवह्नि
मान्वह्निमत्त्वज्ञानवत्कालीनज्ञानाभावबह्नादित्वादौवह्न्याभावयज्ञानादिमहत्त्रिजलवह्नादेरनिष्पा
त्तिस्तत्रज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्नंयद्वैनग्रहप्रतिबंधकत्वंतदवच्छेदकविषयितासम्बन्धेनतद्विशिष्टहृदघटि
षयित्वंनद्रव्यप्रतीतिविषयित्वस्यतादृशविशिष्टत्वात् नवनतादृशविशिष्टनंयज्ञानवह्नादिनदघ
टितत्वान्नातिव्याप्तिरितिवाच्यं विशेषणवघ्नादिसंग्रहाय अग्रेवक्ष्यमाणस्य यत्किञ्चित्प्रतिबंधकतावटितस्य

सामा सत्यानुत्राऽयाप्तिः ज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्नप्रतिबंधकतामादायैव विशिष्टानुपपत्तिसंभवात् तत्त्वसंभवात्
तत्मादाश्रयासिद्धादिविषयित्वादेकत्वमेव विशिष्टद्वयविषयितया निवेशनीयं अथयादृशविशिष्ट
विषयकनिश्चयत्वं ज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्नानुमितिप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तितादृशविशिष्टापरिज्ञानत्वमेव वि
वक्षितविशिष्टद्वयापरिज्ञानत्वनिवेशनेनेति अत्रकेचित्ज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्नप्रतिबंधकतालाभायतादृशविशि
ष्टद्वयाभिधानं परेतुयादृशयदनवच्छेदकभावावच्छेदकादिमद्विशिष्टलक्षणादेरिवच्छेदकभावजानिन्याकालीनज ज्ञप्तः
नवच्छेदकादेरनुपादेयत्वयातादृशानुविशिष्टापरिज्ञानत्वमपेक्ष्यनदघटकविशिष्टद्वयसमुदायतादृशवि

शिष्टपदार्थवारणमेवमग्रेऽपि। आलोकवेलायोक्तिः। नवतादृशविशिष्टद्रव्यघटितत्वकल्पोनवह्नभाव
वज्जलादिमत्स्वरूपविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टकालीनत्वविशिष्टजनकत्वविशिष्टविषय
कनिश्चयत्वाद्यवच्छिन्तादृशप्रतिबंधकतावच्छेदकतया तादृशविशिष्टद्रव्यघटितत्वनिवेशगौरवमिति
वाच्यं। यादृशविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वावच्छिन्नप्रतिबन्धकता
यास्तदघटितत्वात् वह्नभावजलवत् निश्चयविशिष्टकालीनविशिष्टजनकत्वनिश्चयत्वेना
प्रतिबंधकतयातादृशस्वरूपस्योपादानासंभवात् नवतादृशविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टनिश्चयनि

ह्यानादृशविषयितासामान्येदमिति प्रतिबन्धकतया: स्वरूपसम्बन्धरूपावच्छेदकत्वनिवेशेनैवोपप
त्तौ विशिष्टबुद्धीयत्वशरीरेऽनतिरिक्तवृत्तित्वविशेषणं व्यर्थमिति वाच्यं यक्षवृत्तिज्ञानमिति निश्चयविशि
ष्टवह्निव्यापकीभूतभावप्रतियोगित्वविशिष्टहेतुनिश्चयत्वेन प्रतिबंधकतया ज्ञानत्वविशिष्टविशिष्टविषय
कनिश्चयविशिष्टनिश्चयनिष्ठवह्निव्यापकीभूताप्रतियोगित्वविशिष्टहेतुरूपविशिष्टविषयितायाः स्वरूपसं
बंधरूपावच्छेदकत्वे जलत्वविशिष्टजलरूपविशिष्टवह्निव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वविशिष्टहेतुरूपविशि ७८:
ष्टबुद्धयघटितत्वेनासाधारणव्याप्तिवारणायतत्सार्थक्यात् अथयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्ट

यादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वं प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकतायाः स्वरूपसम्बन्धरूपावच्छेदकत्ववत् इत्थं
वक्तव्यं तत्र तादृशनिश्चयहये व्यापकीभूतविषयतासंभन्धत्वनिवेशं अन्यथा तन्निरूक्तवृत्तित्वकल्पना
नित्यादिनाजलत्वावगाहिज्ञानयत्तिनिश्चयत्वेनतादृशानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकमितिविशिष्टहया
यत्तित्वनिवेशोनकिंचित्करंस्यात् तथावासाधारणेनाग्निः जलविशिष्टविषयित्वा व्यापकीभूतविषयि
तासंभन्धनिश्चयविशिष्टासाधारणविषयकनिश्चयत्वेस्वरूपावच्छेदकत्वविरहान्नाव्याप्तिरितिकिमनिरूक्त
वृत्तित्वनिवेशेनयदिप्रथमयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयेव्यापकीभूतविषयतासंभन्धत्वंनिवेशंक्रि